

Margaret STUTLEY, Şamanizm Değişen Bilinç Hallerinde “Ruhlar Dünyasıyla Bağlantı Kurmak”, İstanbul: Say Yayınları, 2023, ISBN: 978-605-02-0947-1, 183 sayfa.

Dr. Öğr. Üyesi Erkan ASLAN*

Son zamanlarda Şamanizm üzerine dikkate değer çalışmalardan biri olan ve Margaret Stutley tarafından kaleme alınan *Şamanizm Değişen Bilinç Hallerinde “Ruhlar Dünyasıyla Bağlantı Kurmak”* başlıklı kitap, Sinan Köseoğlu’nun çevirisiyle Say Yayınları tarafından 2023 yılında yayımlanmıştır. Dünya dinleri üzerine çeşitli çalışmaları bulunan Margaret Stutley; *Hinduism* (1989), *Ancient Indian Magic and Folklore* (2000), *An Introduction to Magical Elements in the Bible* (1991) kitaplarının da yazarlığını yapmıştır.

“Giriş”, “Teşekkürler”, “Notlar”, “Kaynaklar” ve “Dizin” bölümlerinin dışında dokuz ana bölümden oluşan kitabın “Giriş” bölümünde; Şamanizm’in kısmen Avrupa’da, özellikle Kuzey ve Güney Amerika’da aktif bir şekilde devam ettiği, ancak bu çalışmanın daha ziyade Avrasya Şamanizm’i ile ilgili olduğu belirtilmektedir (s. 9). Çalışma alanını kapsayan bölgenin coğrafyası, iklimi ve sosyoekonomik durumu hakkında verilen bilgilerin yanı sıra, Çarlık Rusya’nın bölgedeki hâkimiyetinin Şamanizm üzerindeki olumsuz etkilerine de değinilmektedir. Ayrıca “Giriş” bölümünde Şamanizm hakkındaki temel kavramsal yapı, V. M. Mikhailovski ve Mircea Eliade gibi araştırmacıların fikirleri ışığında değerlendirilmektedir.

Kitabın birinci bölümü “Erkek ve Kadın Şamanlar” başlığını taşımaktadır. Birçok alt başlıktan oluşan bu bölümde, öncelikle Şaman’ın niteliğinden bahsedilmektedir. Peygamber ve Şaman arasındaki karşılaştırma, dikkat çekici bir örnek sunmaktadır: “Şaman, diğer dinlerin rahipleri gibi muhafazakâr bir figür olduğu ve kurulu düzeni desteklediği için herhangi bir sosyal reform getirmez. Binlerce yıldır insanlığın mitolojik bilgisini korumuştur. Bu nedenle kültürün ayrılmaz bir parçasıdır, oysa peygamber bir reformcu-yenilikçidir” (s. 17). Bölümün ilerleyen sayfalarında Şaman’ın yetişmesi, kadın kılığına girmesinin mitolojik altyapısı, Şamanların gizli dili ve Şamanlık performansları gibi konulara yoğunlaşmaktadır. Yine bu bölümde Yakut, Macar, Kore, Lapon ve Çinli kadın Şamanların yanı sıra Şaman ve demirciler hakkında bilgi verilmektedir.

“Trans, Vecd ve Ruhlar Tarafından Ele Geçirilme” başlığını taşıyan ikinci bölümde, öncelikle transandantal bir farkındalık hâli olarak transın Şamanizm’deki önemine değinilmektedir. Yazar; trans, vecd gibi kavramların niteliğine değindiği bu bölümde; Şamanik transın, trans durumunda neler olduğunu hatırlayamayan Batılı medyumunkine benzediği bilgisini vermektedir (s. 48). Bu bölümde vecd hâlinde Şaman’ın yaşadığı psikolojik ve fiziksel değişimlerin yanı sıra Şaman’ın uçuş ve yolculuğu da ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Bölümün uçuş ve yolculuktan sonraki kısmı, Şaman’ın yeraltı dünyasına inişini ele almaktadır. Yazar burada, yeraltına yalnızca düşman ruhlar ve şeytani etkilerle başa çıkabilen Kara Şamanların inebildiğinden bahsetmektedir. Kitabın ikinci bölümü, vecd dinleri ve ele geçirilme biçimleri hakkında yapılan açıklamalar ile tamamlanmaktadır.

Kitabın üçüncü bölümü “Şamanların Eşyaları” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Şaman’ın eşyalarının kozmoloji ve inançlarla ilgili olduğu ve bu simgesellikteki en önemli unsurun da davul olduğu bilgisi verilmektedir (s. 61). Davul burada bir at olarak

* Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kars/Türkiye, e.aslan36@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5519-8486.

işlev görmekte ve Şaman'ın yolculuğunu sağlamaktadır (s. 62). Davulun Koryaklar, Yakugir ve Yakut gibi topluluklardaki farklılıklarına ve simgeselliğine değinilen bu bölümde, davul süslemeleri için de ayrı bir alt başlık açılarak bu süslemelerin farklı topluluklardaki temsil ve işlevlerine yer verilmektedir. Bu bölümde ayrıca Ketlerde davul yapma törenleri ile Lapon, Saami ve Tatarlardaki davullara yer verilmiştir. Özellikle, Ketlerin davulu canlı bir varlık olarak kabul ettiğini ve davula iliştirilmek üzere geyiğin derisinden tüylerini almak için asla bir kazıyıcı kullanmamaları (s. 67) davulun Şamanizm'deki önemini örneklendirmek açısından kayda değerdir. Kitapta, davul dışında incelenen diğer eşyalar ayna ve asadır. Ayna; Şamanizm'de ölü kişinin ruhunu görme, düşman oklarından korunma, suyu arındırma, hastalıkları ve acıları önleme, kehanette bulunma gibi işlevlere sahipken asa ise, yetki ve ustalık simgesi olarak veya suçluları cezalandırmak için kullanılmaktadır.

“Tanrılar ve Ruhlar” başlığını taşıyan dördüncü bölüm, Şamanizm'in çeşitli türlerinde çok sayıda ruhun bulunduğu, bu ruhlara zamanla yenilerinin eklendiği gibi kimi eski ruhların da unutulduğu ve Şamanizm'in dogmatik bir dinden ziyade dinamik bir yapıda olduğu (s. 73) vurgusuyla başlamaktadır. Şamanist inanca sahip çeşitli topluluklardaki ruh ve hayvan simgeciliğine değinilen bu bölümde, düşman ruhların gazabından sakınmak için yapılan kurban töreni *Taylagan*'a da yer verilmektedir. Bu bölümde dikkat çeken bir diğer alt başlık “Kurt adamlar”dır. Yazar, on dokuzuncu yüzyılda Hristiyan misyonerlerin Şamanizm'i neredeyse yok ettiğini, anacak halkların Şamanik kimi becerileri korumayı başardığını belirtir (s. 94). Bu bölümde Şamanların kendilerini kurda, ölüleri kurt adama dönüştürebildiklerini, dahası kurt adamın kendi halkına karşı hareket eden başkalaşım geçirmiş bir Şaman olduğuna inanıldığı bilgisi verilmektedir. Bölümde ayrıca dişi ruhlar üzerine de bir inceleme yer almaktadır.

Kitabın beşinci bölümü “Şamanın Kostümü” başlığını taşımaktadır. Burada kostümün Şamanik dünya görüşünü simgeleyen dinî bir mikro kozmos oluşturduğu (s. 101) bilgisi verilir. Kostümün burada işlevsel bir özelliği olduğunu da görüyoruz. Kostümü aracılığıyla Şaman, insanlar önünde insanüstü bir varlığa dönüşmektedir. Kostüm genellikle demir parçaları, çingiraklar, mitolojik hayvan heykelcikleri vb. nesnelere oluşur. Bu nesnelere mistik anlamlara sahiptir. Çeşitli topluluklarda görülen farklı kostümlerin her biri, farklı bir simgeselliğe işaret etmektedir. Şaman'ın kostümünde yer alan iskelet tasviri ise, performans esnasında Şaman'ın yarı insan, yarı hayvan doğasına sahip olduğunu gösterir. Bununla birlikte bu bölümde, metal süs eşyaları ile kuş ve hayvan resimleri incelenen bir diğer konudur. Ayrıca kostüm açısından bir kadın Tuva Şamanı ve bir Yukagir ve Çulim Şamanı özel olarak incelenmiştir. Bu bölümde son olarak kostüm açısından “başlık” incelenmiş ve başlığın Şaman'ın gücünü göstermesi açısından önemli olduğu vurgulanmıştır.

“Kehanet ve Şifa” başlıklı altıncı bölümde; “kehanet”, “iyileştirme”, “kötü ruhlar”, “şifalı hayvanlar”, “şifa ayinleri” gibi konular ele alınmaktadır. Kısmen doğa hakkındaki, kısmen de grup psikolojine dayanan Şamanik kehanetin; kaşık, tokmak, kemik, kürek kemiği gibi nesnelere aracılığıyla yapıldığını görüyoruz. Burada hayvanın kemiği genellikle yenilenmeyi ve yaşamın gizemini sembolize eder (s. 17). Orta ve Kuzey Asya Şamanlarının ana işlevlerinden biri büyü yoluyla şifa vermedir (s. 119). Burada da Şamanların kategorik bir şekilde sağaltma işlevlerinin yanı sıra, ölen kişiye karşı yaptığı görevler hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca bu bölümde tedavi amacıyla şifalı kabul edilen hayvanlardan nasıl yararlandığı ve şifa ayinleri hakkında değerlendirmeler bulunmaktadır.

Şamanizm'de önemli bir yere sahip ruh ve ata kültleri kavramını, kitabın yedinci bölümü olan “Ruh, Ata Kültleri ve Ölüm” başlığında görüyoruz. Bu bölümde ruhun Şamanizm'deki önemini yanı sıra; Türkler, Tatarlar ve birçok Sibiryalı halkındaki üç ruh

kavramına açıklık getirilmektedir. Ruh kavramının incelendiği kısımda ayrıca, Gilyak inancında yer alan ruhlara ve Japonya’da yaşayan Ainu halkının yeraltı dünyası tasavvuruna yer verilmektedir. Bölümün ilerleyen kısımlarında ata kültürleri, ölü ve cenaze törenleri ile at kurban etme törenleri hakkında detaylı bilgiler yer almaktadır. Ölülerle başa çıkma yöntemlerinin ardından bölüm sonlanmaktadır.

Kitabın sekizinci bölümü olan “Heykeller ve Putlar” genel olarak ruhları içerisinde barındıran kap ve görüntüler olan ongonlara ve onların temsillerine ayrılmıştır. Kitabın dokuzuncu ve son bölümü ise “Hayvanadamlar” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde ruhların insan ile hayvanlar arasındaki geçişlerine, bir başka ifadeyle şekil değiştirmelerine odaklanılmaktadır. Kitap; “Teşekkür” ve her bir bölüm için ayrı olarak listelenmiş “Notlar” başlığına yanı sıra, yararlanılan “Kaynaklar” ve bilgilere ulaşımı kolaylaştıran “Dizin” bölümü ile son bulmaktadır. Şamanizm başlığını taşıyan bu kitap yaşayan Şamanizm uygulamalarını anlaşılır bir dille inceleyerek bu alanda önemli bir kaynak olarak Şamanizm ve dinler tarihi çalışmalarına ışık tutacak niteliktedir.

KAYNAKÇA

Stutley, Margaret. *Şamanizm Değişen Bilinç Hallerinde “Ruhlar Dünyasıyla Bağlantı Kurmak”*. Çev. Sinan Köseoğlu. İstanbul: Say Yayınları, 2023.